

عنوان پژوهش

تحلیل و بررسی قانون اساسی مصر ۲۰۱۳ میلادی

شماره مسلسل: ۱۳۹۲۰۰۰۱

تاریخ: ۱۳۹۲/۳/۱۲

شناسنامه

عنوان:

تحلیل و بررسی قانون اساسی مصر (۲۰۱۳ میلادی)

تهیه و تدوین:

علی فتاحی زفرقندی

ناظر علمی:

علی بهادری جهرمی

دفتر مطالعات نظام‌سازی اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۹۲۰۰۰۱

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۰۳/۱۳

مرکز تحقیقات شورای نگهبان

الحمد لله رب العالمين

فهرست مطالب

چکیده	۵
واژه‌های کلیدی	۵
مقدمه	۶
۱- نگاهی به تاریخ قوانین اساسی در مصر	۷
۲- روند تحولات تدوین قانون اساسی	۹
۳- مبانی قانون اساسی مصر جدید	۱۰
۳-۱- تضمین حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی	۱۰
۳-۲- نقش مردم در اداره کشور	۱۰
۳-۳- عدالت اجتماعی	۱۱
۳-۴- تفکیک قوا	۱۱
۳-۵- حاکمیت اسلام	۱۱
۴- بررسی مفاد قانون اساسی مصر	۱۲
۴-۱- مقدمه قانون اساسی	۱۲
۴-۲- اصول و مبادی سیاسی	۱۲
۴-۳- حقوق بشر و شهروندی	۱۳
۴-۳-۱- حقوق فردی	۱۳
۴-۳-۲- حقوق سیاسی	۱۳
۴-۳-۳- حقوق اقتصادی - اجتماعی	۱۴
۴-۴- قوای حکومتی	۱۵
۴-۴-۱- قوه مقننه	۱۵
۴-۴-۱-۱- مجلس نمایندگان	۱۵
* شرایط انتخاب شوندگان: (قانون اساسی، ماده ۱۱۳)	۱۵
* وظایف و اختیارات مجلس نمایندگان:	۱۶

چکیده

تحقق هر انقلاب سیاسی در دنیای معاصر به معنای عبور مردم از ارزش‌های مسلط بر نظام حاکم و تحقق مطالبات و خواسته‌های عمومی در عرصه‌های فردی و اجتماعی است. انقلاب ۲۵ ژانویه مردم مصر با اهداف آزادیخواهانه و اسلام‌گرایانه طاغوت مصر را سرنگون نمود و در مسیر استقرار حکومتی بر پایه قسط و عدل الهی و مسلط نمودن ارزشهای انسانی پیشرفت. آنچه برای ماندگار شدن این خواسته‌ها ضروری به نظر می‌رسید قرار گرفتن اندیشه‌های زلال انقلابی در ساختاری حقوقی و سیاسی بود تا از دست‌اندازی معاندان آزادی ملی در امان باشد و برای همه نسل‌های مصر جاودان باقی بماند. مهمترین سند حقوقی و سیاسی که می‌تواند در بردارنده این شاخصه‌های اساسی باشد قانون اساسی است که به وسیله نمایندگان مردم نگارش می‌یابد و مطابق با خواست عموم جامعه به تصویب می‌رسد. قانون اساسی سال ۲۰۱۳ مصر با همه فراز و نشیب‌ها در همه‌پرسی با کسب حدود ۶۸ درصد آرا به تصویب رسید. بررسی فرآیند تصویب قانون اساسی جدید مصر و ساختارهای حقوقی و سیاسی مصر بعد از انقلاب می‌تواند در فهم صحیح وضعیت حقوقی مصر جدید و حدود تحقق خواسته‌های مردمی بر اساس آن راهگشا باشد.

واژه‌های کلیدی

قانون اساسی، شریعت، آزادی، ساختار حکومت، وحدت اسلامی.

مقدمه

تحقق هر انقلاب سیاسی نشانگر عبور مردم از ارزش‌های مسلط بر نظام حاکم و عزم مصمم آنها برای رسیدن به اهداف و آرمانهای مطلوب است. (آقابخشی، ۱۳۸۳: ۳۱۳ و ۵۸۹) انقلاب ۲۵ ژانویه مصر در اثر مجموعه‌ای از راهپیمایی‌ها، تظاهرات‌ها، نافرمانی‌های مدنی و اعتراضات و با حدود حداقل ۱۳۵ شهید مردمی و با اهداف مقدس آزادیخواهانه و اسلامگرایانه به پیروزی رسید.

ملت مصر که بعد از تحمل سال‌ها رنج و مشقت ناشی از حکومت‌های مستبد نظیر حکومت حسنی مبارک و تحمل تحقیر ناشی از پذیرش قراردادهای ننگین داخلی (مانند معاهدات حفر کانال سوئز و دخالت انگلستان و فرانسه) و سازش خارجی (مانند معاهدات صلح با اسرائیل در پایان جنگ شش روزه و معاهده کمپ دیوید) که حمیت و عصبیت اسلامی و عربی آنها را لگدمال نموده بود و مشاهده سال‌ها غارت و چپاول اموال و ثروت‌های ملی و زیر پا قرار گرفتن عزت و کرامت انسانی خود؛ با به ثمر نشستن انقلاب فرصتی یافتند تا آزادانه و بدون دخالت‌های نابه جا برای دستیابی به آرمان‌های والای الهی - انسانی به عرصه اجتماع آمده و عظمت و بزرگی تاریخ و تمدن مصر و توانایی اثرگذاری آن در جهان امروز را به منصفه ظهور بگذارند. (مقدمه قانون اساسی)

در این میان می‌بایست عزم راسخ ملت در تحقق اهداف انقلاب در اندیشه‌ای حقوقی و دارای ضمانت اجرا جلوه‌گر شود تا مانع از هرگونه دست اندازی شده و به عنوان میراثی گرانبها برای همه ملت مصر ماندگار بماند. در همین راستا قانون اساسی هر کشوری مجموعه‌ای از اصول و قواعدی است که با در نظر گرفتن سلیقه‌های مختلف می‌تواند به عنوان عالی‌ترین سند حقوقی شامل تمام اصول سیاسی، ساختار حکومتی، سلسله مراتب و جایگاه قدرت و حدود و نحوه اعمال آن بر عموم جامعه، اصول حاکم بر روابط فرمانبران و فرماندهان و حقوق شهروندی و ضمانت اجراهای ناشی از تخطی از آنها باشد. (قاضی، ۱۳۸۹: ۴۰)

ملت و رهبران انقلابی مصر با در نظر گرفتن این نکته خطیر در پی تدوین قانون اساسی مطابق با شرایط مصر جدید برآمدند و مردم با انتخاب نمایندگان خود در مجلس مؤسسان قانون اساسی برآن شدند تا اختیاراتی که در دوره انتقال قدرت از

طریق برگزاری انتخابات توسط شورای نظامی به صورت موقت به رئیس‌جمهور اعطا گردیده بود را در مسیر قانونی خود قرار دهند و از منحرف شدن اهداف انقلاب جلوگیری نمایند.

به همین منظور مجلس مؤسسان پیش‌نویسی را در ۲۳۲ ماده مصوب کرده بود جهت برگزاری همه‌پرسی به رئیس‌جمهور ابلاغ نمود تا مردم تصمیم گیرنده نهایی در رابطه با پذیرش یا عدم پذیرش مهم‌ترین سند حقوقی کشور خود باشند. پیش‌نویس مذکور در همه‌پرسی ۱۵ دسامبر ۲۰۱۳ با کسب ۶۳/۸ آرا به تصویب مردم مصر رسید و لازم‌الاجرا گردید.

بررسی قانون اساسی مصر می‌تواند نمایی کلی از حکومت مصر بعد از انقلاب و حدود و وظایف قدرت عمومی و حدود آزادی‌های شهروندان را به نمایش بگذارد و روشن‌گر این مطلب باشد که آیا این قانون اساسی می‌تواند پاسخگوی آرمان‌های مردم انقلابی مصر باشد یا خیر؟ قبل از پرداختن به موضوع قانون اساسی جا دارد به سابقه تدوین قوانین اساسی، نوع حکومت و ساختار اداری کشور مصر اشاره نماییم.

۱- نگاهی به تاریخ قوانین اساسی در مصر

جمهوری عربی مصر در شمال آفریقا و در مجاورت کشورهای لیبی، سودان، اردن و اسرائیل قرار دارد و به علت موقعیت ویژه جغرافیایی که واصل دریای مدیترانه و دریای سرخ به اقیانوس هند می‌باشد؛ به عنوان کشوری تأثیرگذار در منطقه خاورمیانه شناخته می‌شود. تاریخ مصر با فراز و نشیب‌های فراوان شاهد حکام مقتدر و یا اشغالگری بیگانگان در ادوار مختلف تاریخی بوده است. (گلی زواره، ۱۳۷۲: ۳۴۵-۳۴۳) اولین قانون اساسی مصر در سال ۱۹۲۳ به نگارش در آمد اما بعد از آن در سال‌های ۱۹۵۶، ۱۹۵۸، ۱۹۶۴ و ۱۹۷۱ مورد بازنگری‌های کلی و جزئی قرار گرفت. قانون اساسی ۱۹۷۱ که مبنی بر قانون اساسی مصوب در دوران زعامت جمال عبد الناصر در سال ۱۹۵۶ نگارش یافته بود؛ ساختار اقتدارگرایانه و تک حزبی حاکمیت را حفظ می‌نمود. سرانجام در ۲۲ مه ۱۹۸۰ به علت فشارهای مردمی و معاهده صلح مصر و اسرائیل در سال ۱۹۷۹ قانون اساسی مصر مورد بازنگری قرار گرفت و تغییرات چشمگیری در ساختار سیاسی و حکومتی مصر ایجاد نمود برای نمونه تاسیس نظام چند حزبی^(۱)، تعیین زبان عربی به عنوان زبان رسمی و فقه اسلامی به

عنوان مرجع اصلی قانونگذاری^(۲)، تاسیس مجلس شوراهای تخصصی ملی با هدف ارائه مشورت به رئیس‌جمهور و کابینه^(۳) و تثبیت مطبوعات به عنوان نهادهای مردمی و مستقل^(۴) از جمله آنهاست (رابرت ال مدکس، ترجمه سیدمقداد ترابی، ۱۳۸۵: ۴۶۲-۴۵۹)

بر اساس این قانون اسلام دین رسمی مردم مصر و منبع اصلی قانونگذاری محسوب می‌گردد که نشانگر جایگاه ویژه دین مبین اسلام در میان مردم مصر می‌باشد. هرچند که در قانون اساسی ۱۹۸۰ مرجعی برای حراست از قوانین مخالف اسلام پیش بینی نگردیده بود. مفهوم شریعت اسلامی که در این قانون به کار رفته است از دو بعد قابل اشکال و بررسی است: بعد اول مفهوم و برداشت‌های گوناگون از واژه شریعت اسلامی در طول تاریخ و بعد دوم معنای حقیقی شریعت در اصل دوم. درگیری نظری سکولارها با مسلمانان نیز به تفسیر و حدود و ثغور این عبارت بر می‌گردد. لازم به ذکر است که تعریف دادگاه قانون اساسی از اصل دوم نیز، در حل این معضل تأثیرگذار نبود. (ر.ک: کلارک.ب. لمباردی، ترجمه حسن رضایی: شماره ۲۴) در قانون مذکور به مجموعه‌ای از حقوق و آزادی‌های فردی و عمومی مانند حمایت از مادران و خانواده، برابری زن و مرد، حق تصدی مناصب دولتی، حق برخورداری از بیمه‌های اجتماعی، حق آموزش، حق کار، منع تبعیض‌های مبتنی بر نژاد، خواستگاه قومی، زبان، مذهب و مرام، آزادی مذهب، عقیده، مطبوعات، تحقیقات علمی، حق رأی و تعیین سرنوشت اجتماعی و... اشاره نموده است.

بر اساس این قانون قوای سه‌گانه از یکدیگر تفکیک گردیده و قدرت میان رئیس‌جمهور به عنوان رئیس کشور، نخست‌وزیر به عنوان رئیس دولت، قوه مقننه، دادگاه‌ها و دادگاه ویژه قانون اساسی تقسیم گردیده بود. رئیس‌جمهور با اختیارات گسترده در امور داخلی و بین‌المللی زمام اداره کشور را در اختیار دارد و نخست‌وزیر و اعضای کابینه یاوران اجرایی او در این مسیر هستند. قوه مقننه یک مجلسی^(۵) بوده که از میان اعضای انتخابی مردم و انتصابی رئیس‌جمهور برای مدت پنج سال انتخاب می‌گردیدند و اختیاراتی همچون قانونگذاری، تصویب بودجه، طرح سؤال از نخست‌وزیر و معاونان وی را برعهده داشتند. براساس قانون اساسی ۱۹۸۰ قوه قضاییه در راستای حفاظت از حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی مستقل و تعرض‌ناپذیر

می‌باشد. قضات دستگاه قضا نیز مستقل بوده و براساس قانون حکم صادر می‌نمایند و شورای عالی قضایی به ریاست رئیس‌جمهور بر امور سازمانهای قضایی نظارت می‌نماید. (قانون اساسی مصر، ۱۹۸۰)

۲- روند تحولات تدوین قانون اساسی

بررسی فرآیند منتهی به تصویب قانون اساسی نشانگر آن است که این روند روندی حقوقی نبوده و تحولات سیاسی بر اندیشه حقوقی غلبه یافته است. در جریان شکل‌گیری انقلاب مردمی و اسلامی مردم مصر مهم‌ترین شعار مردم اسقاط نظام دیکتاتوری حسنی مبارک و محو تمام نظامات وابسته به حکومت او بود^(۶) که تحقق این هدف بدون تشکیل مجلسی جهت تدوین قانون اساسی مطابق با آرمان‌های مردمی امکانپذیر نبود. (<http://mideast.foreignpolicy.com>)

اما در جریان پیروزی انقلاب، شورای نظامی که پسماندی از حکومت حسنی مبارک بود به نام ملت، حکومت را در دست گرفت و مدعی اداره وضعیت انقلابی شد. این شورا در بیانیه‌ای به نام «بیانیه قانون اساسی» روند شکل‌گیری حقوقی نظام را تعیین نمود و اصلاح قانون اساسی دوره حسنی مبارک را در دستور کار خود قرار داد. نتیجه این اتفاق تبدیل شعار مردمی «الشعب یرید اسقاط النظام» به مفهوم خود ساخته «الشعب یرید اصلاح النظام» بود و مردم به رهبری گروه‌های مبارز اسلام خواه از جمله اخوان المسلمین و دیگر جریانات فکری حاکم در فراندومی با ۷۰ درصد آراء خواستار اصلاح قانون اساسی به جای تدوین متن جدید گردیدند.

شورای نظامی بعد از صدور بیانیه قانون اساسی تشکیل و چارچوب بندی نهادهای اساسی حکومت از جمله انتخابات‌های ریاست جمهوری و مجلس نمایندگان و مجلس مؤسسان قانون اساسی را بر عهده گرفت و مهم‌ترین تصمیمات کشور براساس خواست آنها اتخاذ گردید. (فتاحی، ۱۳۹۱: ۲۷)

مهم‌ترین اهداف شورای نظامی در دو حیطه داخلی و خارجی عبارت بود از:

۱- پاسداری از معاهدات بین‌المللی به ویژه کمپ دیوید و حفظ ارتباط با اسرائیل و آمریکا

۲- خارج نمودن قدرت هدایت مردم از دست اسلام گرایان و ذوب نمودن آنها در دولتی با ویژگی‌های سکولار

در حیطه داخلی آنها با اعمال نفوذ و حذف عناصر اسلام خواه از میان نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری و مدیریت نتیجه انتخابات در راستای ایجاد اقلیت فعال و قدرتمند در برابر اکثریت شکننده حزب پیروز در دستیابی به اهداف خود موفق بودند، و علاوه بر این با انحلال مجلس مؤسسان قانون اساسی منتخب مردم که اکثریت آن را اسلام خواهان تشکیل می دادند گام محکمی در مسیر انحراف انقلاب برداشتند. بعد از انحلال مجلس مذکور توسط شورای نظامی، مجلسی متشکل از نمایندگان احزاب و تعدادی از نمایندگان مجلس مسئول تهیه پیش نویس قانون اساسی گردیدند که نهایتاً متن اصلاحیه توسط این مجلس برای برگزاری همه پرسی به رئیس جمهور ابلاغ گردید. (کعبی، ۱۳۹۱)

۳- مبانی قانون اساسی مصر جدید

از آنجا که قوانینی اساسی بیانگر خواسته ها و آرمانهای یک ملت و قطب نمایی برای رسیدن به این اهداف والا می باشد بررسی مبانی و اصول پایه ای قانون اساسی ۲۰۱۳ مصر در فهم صحیح و عمیق موضوعات و مواد آن راهگشاست.

۳-۱- تضمین حقوق و آزادی های فردی و اجتماعی

یکی از نقاط برجسته و قابل توجه قانون اساسی جدیدی مصر نگاه ویژه به حقوق و آزادی های فردی و اجتماعی است. به عبارت دیگر بر اصول پذیرفته شده در اعلامیه های حقوق بشر به نحو افراطی تاکید گردیده است. قانونگذاری در عرصه همه حقوق و آزادی های کلاسیک (مانند آزادی جان، فکر و جمعیت) و نوین (مانند حقوق فردی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) (عباسی، ۱۳۸۸: ۳۶۳ به بعد) نشانگر اوج اعتقاد مجلس مؤسسان قانون اساسی به این موضوع است. (قانون اساسی: مواد ۸۱-۳۱) لازم به ذکر است در کشوری با ساختار دینی مانند مصر که جمعیت قابل توجهی از آن را مسلمانان تشکیل می دهند، پذیرش بی قید و شرط اصول حقوق بشر معاصر قابل توجه به نظر نمی رسد. فلذا افزودن قیدی که مطابق با مبانی اسلام اصول فوق را محدود نماید ضروری به نظر می رسد.

۳-۲- نقش مردم در اداره کشور

نقش مردم در تحقق نظام های مبتنی بر دموکراسی غیر قابل انکار است. حق عموم

جامعه در تعیین سرنوشت سیاسی خود یکی از اصول پذیرفته شده در اندیشه سیاسی معاصر است. بر مبنای همین حق در مواد متعددی از قانون اساسی مصر به اصل تعیین حق سرنوشت سیاسی (قانون اساسی: ماده ۶) و نحوه اعمال آن از طریق قوای مقننه و مجریه اشاره گردیده است (قانون اساسی: مواد ۱۱۳، ۱۲۸ و ۱۳۳). علاوه بر حق مردم در تعیین حاکمیت و انتخاب حکمرانان سیاسی به نقش مردم در اداره امور محلی نیز توجه گردیده و شوراهای منتخب مردم، وظیفه تصمیم‌گیری و اجرا در ابعاد محلی را برعهده دارند.

۳-۳- عدالت اجتماعی

یکی از مطالبات مردم مصر در مسیر انقلاب، که در تظاهراتها، اعتصابات و نافرمانی‌های مدنی به وضوح ملاحظه می‌گردید عدالت اجتماعی بود. شعار «عیش، حریره، عداله اجتماعی، کرامه انسانی» (مقدمه قانون اساسی) از این واقعیت پرده برمی‌دارد. تدوین‌گران قانون اساسی مصر با توجه به این خواسته عمومی در موارد متعددی به مباحث عدالت اجتماعی در حوزه‌های مختلف توجه نموده‌اند. (قانون اساسی: مواد ۸، ۱۱، ۳۵، ۳۶، ۳۸)

۳-۴- تفکیک قوا

ماده ۱۶ اعلامیه حقوق بشر و شهروند ۱۷۸۹ فرانسه؛ جامعه بدون تفکیک قوا را فاقد قانون اساسی می‌داند. در راستای ضرورت این امر و مقابله با استبداد و خودکامگی حاکمان مجلس مؤسسان قانون اساسی مصر؛ قدرت حکومت را بر مبنای تفکیک قوای معاصر میان سه قوه مجریه، مقننه و قضاییه تقسیم نموده‌اند که در بخش‌های آینده به تفصیل به بررسی شکل ساختاری هر یک از قوا خواهیم پرداخت.

۳-۵- حاکمیت اسلام

با تحقق انقلاب مردمی، بارقه‌های امید در قلوب مردم مسلمانی که از قرون صدر اسلام همواره تأثیرگذاری فراوانی بر شکل‌گیری فرهنگ و تمدن اسلامی داشته‌اند، شعله‌ور گردید اما در صحنه عمل مجلس مؤسسان قانون اساسی به نقش اسلام در حاکمیت سیاسی نگاهی حداقلی داشته است که در آینده مفصلاً مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۴- بررسی مفاد قانون اساسی مصر

قانون اساسی سال ۲۰۱۳ مصر از بخش‌های مختلفی تشکیل گردیده که در چند بخش زیر به بررسی آن می‌پردازیم:

۴-۱- مقدمه قانون اساسی

هرچند مقدمه قانون اساسی از نظر علمای حقوقی ضمانت اجرای لازم را ندارد؛ اما به عنوان پیش زمینه‌ای برای ورود به عالی‌ترین سند سیاسی - حقوقی یک کشور دارای اهمیت فراوان و قابل توجهی است و مجموعه اهداف ملت در ایجاد تحول و انقلاب و خواسته‌های آنان بعد از تشکیل دولت مردمی را بیان می‌نماید که در تعیین خط‌مشی‌ها در نگارش اصول قانون اساسی نقش عمده‌ای داشته و متن قانون اساسی راهبردی جهت دستیابی به این اهداف است. قانون اساسی مصر نیز با در نظر گرفتن این مهم مجموعه‌ای از اصول و مبانی حاکم بر انقلاب مصر را که مورد توافق مردم بوده و ادامه حرکت در مسیر تشکیل حکومت مردمی را هموار می‌سازد، بیان داشته و بر تحقق آنها تأکید دارد. مجموعه‌ای از این اصول عبارتند از:

- به رسمیت شناختن حق مردم در تشکیل حکومت
- تشکیل نظام دموکراتیک و تضمین مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های ملی
- آزادی شهروندان و مساوات بدون تبعیض آنها در برابر قوانین
- حاکمیت قانون و لزوم تبعیت همه افراد جامعه و ارکان حکومت از قانون در همه اعمال
- احترام به حقوق افراد و توجه به حفظ کرامت انسانی آنها
- حفظ وحدت ملی و برنامه ریزی در جهت دستیابی به پیشرفت و توسعه همه جانبه با رویکردی عادلانه
- دفاع از وطن و حفظ امنیت به عنوان وظیفه ملی
- حرکت موثر ملت مصر در جهت تحقق صلح عادلانه برای همه جهان و تلاش سازنده برای وحدت جهان عرب

۴-۲- اصول و مبادی سیاسی^(۷)

«جمهوری مصر» دارای حاکمیت یکپارچه و مستقل و بدون هرگونه تقسیم و تجزیه است (قانون اساسی، ماده ۱) که حق حاکمیت در آن براساس اصول دموکراتیک به مردم واگذار گردیده است. مشارکت همگانی، تحقق شوراها و رعایت حقوق

شهروندی پایه‌های تشکیل حکومت اند و قدرت حاکمیت به صورت موازنه قدرت و تفکیک قوا تقسیم شده است. احترام به حقوق بشر و شهروندی و احترام به آزادی‌های فردی و سیاسی و اجتماعی از اصول اساسی این قانون است. (قانون اساسی، ماده ۶)

دین رسمی و حاکم بر کشور مصر دین اسلام است که به عنوان منبع اصلی قانونگذاری به شمار می‌رود. (قانون اساسی، ماده ۲)

۳-۴- حقوق بشر و شهروندی^(۸)

از ویژگی‌های حکومت‌های مردم سالار امروزی احترام و حفظ حریم حقوق و آزادی‌های شهروندان در جامعه و تعیین ضمانت اجرایی جهت اجرای شدن این اصول است. (قاضی، ۱۳۸۳: ۵۳۳) برآیند شکل‌گیری نهضت انقلابی ملت مصر و مجموعه آرمان‌های مطلوب و خواسته‌های اساسی آنها نشانگر ظلم و استبداد حکومت گذشته و خاطرات تلخ آنها در لکه‌دار شدن حیثیت اسلامی و انسانی آنها و عزم راسخ برای احیای آزادی‌های مشروع خود است. مجموعه‌ای از حقوق و آزادی‌هایی که در عموم عهدنامه‌ها و میثاق‌های بین‌المللی و به طور خاص در میثاق جهانی حقوق بشر مورد توجه قرار گرفته است در قانون اساسی مصر ذکر شده است. مهم‌ترین حقوق و آزادی‌های شهروندان مصری در این قانون در سه دسته حقوق فردی و حقوق سیاسی و حقوق اقتصادی - اجتماعی عبارتند از:

۱-۳-۴- حقوق فردی

- حفظ کرامت و عزت انسانی (قانون اساسی، ماده ۳۱)
- حق تابعیت برای هر مصری (قانون اساسی، ماده ۳۲)
- حرمت پیکر انسانی و ممنوعیت تجارت اعضا (قانون اساسی، ماده ۴۱)
- برابری همه مردم در برابر قانون (قانون اساسی، ماده ۳۳)
- ممنوعیت بازداشت، بازرسی حریم شخصی، بازرسی مکالمات و ارتباطات، تفتیش خانه، تبعید مگر به حکم دادگاه صالح قضایی و به موجب قانون. (قانون اساسی، ماده ۳۵)

۲-۳-۴- حقوق سیاسی

- حق تعیین سرنوشت مردم به دست خود آنها (قانون اساسی، ماده ۵۵)
- آزادی تأسیس انجمن‌ها، احزاب و سندیکاها در حمایت از افراد (قانون اساسی، ماده ۵۱ و ۵۲)

- حق مردم در توصیه‌های گفتاری و نوشتاری به مسئولین و دستگاه‌های قدرت عمومی (قانون اساسی، ماده ۵۴)
- آزادی عقیده، اندیشه، بیان، دسترسی آزاد به اطلاعات، مطبوعات، آزادی چاپ و آزادی برگزاری تجمعات عمومی و مسالمت‌آمیز (قانون اساسی، ماده ۴۸ و ۴۹)

۳-۳-۴- حقوق اقتصادی - اجتماعی

- آزادی تحقیقات علمی (قانون اساسی، ماده ۵۹)
- آزادی حق کار و وظیفه دولت در تامین شرایط کار (قانون اساسی، ماده ۶۳)
- بهره‌مندی از آموزش رایگان در همه مؤسسات دولتی در همه مقاطع و الزامی بودن آموزش دوره ابتدایی برای همه مردم و وظیفه دولت در ایجاد زمینه‌های الزام در سایر مقاطع (قانون اساسی، ماده ۵۸)
- به رسمیت شناختن حق اعتصاب مسالمت‌آمیز (قانون اساسی، ماده ۶۳)
- وظیفه دولت در تحقق حقوق تامین اجتماعی، تامین مسکن، آب، غذا، تمرینات ورزشی و نیازهای قشر جوان و نوجوان جامعه (قانون اساسی، ماده ۶۵، ۶۷ و ۶۹)
- حمایت از افراد معلول و عقب افتاده (قانون اساسی، ماده ۷۲)
- اما آنچه از اهمیت بیشتری از ذکر حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی در قانون اساسی برخوردار است مساله نحوه تامین ضمانت اجرای دولت نسبت به این موارد قانونی است. در صورتی که قانونگذار ضمانت اجراهای لازم جهت اجرایی شدن این اصول را مد نظر قرار نداده باشد اصول مزبور قابلیت اجرایی نمی‌یابد و در حد نوشتاری باقی می‌ماند و آرزوهای مردم در دستیابی به عزت و کرامت انسانی نقش بر آب می‌گردد. در همین راستا فصل چهارم باب دوم پیش‌نویس قانون اساسی مصر به ضمانت اجراهای حقوقی در جهت تحقق این اصول اشاره دارد. که عبارتند از:
- حاکمیت قانون در همه روابط (قانون اساسی، ماده ۷۴)
- اصل قانونی بودن مجازات‌ها (قانون اساسی، ماده ۷۶)
- حق اعطای داد خواست برای همه افراد (قانون اساسی، ماده ۷۵)
- حق داشتن وکیل در دعوای دادگستری (قانون اساسی، ماده ۷۸)
- اصل شخصی بودن مجازات‌ها (قانون اساسی، ماده ۷۶)
- اصل برائت همه افراد از جرایم مگر با اثبات قانونی (قانون اساسی، ماده ۷۷)
- جرم انگاری تجاوز به حقوق مقرر در قانون اساسی (قانون اساسی، ماده ۸۰)

۴-۴- قوای حکومتی^(۹)

به علت وجود فشارها و خواسته‌های مردمی در انقلاب مصر و خاطرات تلخ دوران دیکتاتوری حسنی مبارک در ماده ۶ قانون اساسی مصر به صراحت به موازنه در قدرت عمومی و تفکیک قوا جهت جلوگیری از تمرکز قدرت در اختیار یک گروه یا فرد خاص اشاره دارد تا قدرت در اختیار مردم باقی بماند و از طریق آنها و به صورت مشروع به دیگران اعطا شود. بر همین اساس ساختار حکومت مصر براساس قاعده تفکیک قوا طرح ریزی شده و قدرت در میان نهادهای حاکمیت تقسیم گردیده و هر یک از قوا موظفند تا وظایف محوله در قانون اساسی را در عین ارتباط سازنده با یکدیگر به صورت مستقل اجرایی سازند. (قاضی، ۱۳۹۰: ۱۸۵)

براساس این متن قوای حاکمه در کشور به صورت مرسوم به سه قوه مقننه، مجریه و قضاییه تقسیم می‌شوند که حدود وظایف و اختیارات و نحوه شکل‌گیری و ساختار اداره هر کدام به به تفکیک بررسی می‌گردد:

۴-۴-۱- قوه مقننه^(۱۰)

باب سوم در فصل اول به مجموعه وظایف و اختیارات قوه مقننه اختصاص یافته است. طبق این پیش‌نویس، قانون اساسی مصر نظام دو مجلسی را پذیرفته است که عبارتند از: «مجلس نمایندگان»^(۱۱) و «مجلس شورا»^(۱۲)

۴-۴-۱-۱- مجلس نمایندگان

به عنوان یکی از ارکان قانونگذاری در کشور مصر با حداقل ۳۵۰ نماینده تشکیل می‌شود. (قانون اساسی، ماده ۱۱۳) اعضا از طریق انتخابات و با رأی مستقیم و مخفی مردم انتخاب می‌گردند. مدت دوره نمایندگی مجلس ۵ سال میلادی از تاریخ تشکیل اولین جلسه است. (قانون اساسی، ماده ۱۱۴)

* شرایط انتخاب شوندگان: (قانون اساسی، ماده ۱۱۳)

- دارای تابعیت مصری
- بر خورنداری از حقوق مدنی و سیاسی
- حداقل مدرک پایان دوره ابتدایی
- حداقل ۲۵ سال سن

*** وظایف و اختیارات مجلس نمایندگان:**

- قانونگذاری (قانون اساسی، ماده ۱۱۶)
- تصویب سیاست‌های کلی و عمومی (قانون اساسی، ماده ۱۱۶)
- تصویب برنامه‌های رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی
- تصویب بودجه و نظارت بر هرگونه تغییر و تحول در آن (قانون اساسی، ماده ۱۱۷)
- نظارت بر فعالیت‌های قوه مجریه (قانون اساسی، ماده ۱۲۴)
- تعیین کمیته ویژه برای بررسی فعالیت دستگاه‌های اداری و امور بودجه
- حق سؤال از نخست‌وزیر و معاونان وی و وزرا (قانون اساسی، ماده ۱۲۴)
- حق باز پس‌گیری رأی اعتماد به نخست‌وزیر و وزیران کابینه
- نظارت استصوابی بر استقراض و دریافت کمک‌های مالی دولت
- رئیس و نواب رئیس مجلس نمایندگان برای یک دوره نمایندگی ۵ ساله انتخاب می‌گردند. (قانون اساسی، ماده ۹۷)

۲-۱-۴-۴- مجلس شورا

مجلس شورا به عنوان دومین رکن قانونگذاری در مصر ساختاری انتخابی - انتصابی دارد. تعداد اعضای این مجلس حداقل ۱۵۰ نفر است که یک دهم آنها توسط رئیس‌جمهور انتخاب می‌گردند و سایر اعضا نیز از طریق انتخاباتی محرمانه و مستقیم توسط مردم انتخاب می‌شوند (قانون اساسی، ماده ۱۲۸). دوره نمایندگی مجلس شورا ۶ سال است و نیمی از اعضا در هر نیم دوره (۳ سال) تغییر می‌کنند (قانون اساسی، ماده ۱۳۰). رئیس مجلس شورا برای هر نیم دوره انتخاب می‌شود و بعد از تغییر نیمی از اعضا مجدداً دوباره برای انتخاب رئیس مجلس انتخابات برگزار می‌گردد. (قانون اساسی، ماده ۹۷)

در پیش‌نویس قانون اساسی اشاره‌ای به وظایف و اختیارات این مجلس نشده و تنها مورد مصرح درباره دوره‌ای است که مجلس نمایندگان منحل گردیده یا به هر دلیل دیگر جلسات این مجلس تشکیل نمی‌گردد که در این صورت اختیار قانونگذاری به مجلس شورا داده می‌شود هر چند بعد از تشکیل مجدد مجلس نمایندگان مصوبات این دوره باید در این مجلس تصویب گردد. علاوه بر این در صورت انحلال مجلس نمایندگان رئیس‌جمهور تنها در برابر اعضای مجلس شورا سوگند یاد می‌کند. (قانون اساسی، ماده ۱۳۱)

۳-۴-۱- اصول کلی حاکم بر مجلس و نمایندگی آن

قانون اساسی مصر جهت جلوگیری از هرگونه سوءاستفاده از سمت خطیر نمایندگی مجلس و تبدیل قدرت نمایندگی به حربه‌ای برای کسب منافع شخصی و ایجاد مانع در راه قوه مجریه برای در اختیار گرفتن نبض قانونگذاری قواعد ویژه‌ای را در نظر گرفته است: اولاً هر فرد تنها حق نمایندگی در یکی از مجالس نمایندگان یا شورا را دارد و هیچ کس نمی‌تواند همزمان عضویت هر دو مجلس نمایندگان و شورا را داشته باشد؛ (قانون اساسی، ماده ۸۳)

ثانیاً یکی از خطرات همیشگی که مقام نمایندگی را تهدید می‌کند تطمیع مالی نمایندگان توسط کانون‌های قدرت و ثروت خصوصاً قوه مجریه است تا مسیر قانونگذاری از راه تحقق خواسته‌های مردمی و نفع عمومی خارج شده و نفع عده‌ای محدود بر منافع ملی ترجیح داده شود. به همین دلیل قانون اساسی دو راهکار مهم را مقرر می‌دارد: اول آنکه نماینده مجالس نمایندگان و شورا می‌بایست ابتدای نمایندگی خود اقرار نامه‌ای از وضعیت مالی خود ارائه دهد و دیگر اینکه نمایندگان مجلسین از انجام هرگونه معامله و انعقاد قرار داد با دولت در دوره نمایندگی منع شده‌اند. (قانون اساسی، ماده ۸۸)

ثالثاً؛ یکی از تمهیدات اساسی جهت هموار نمودن انجام وظایف نمایندگی خصوصاً در حیطه نظارت بر قوه مجریه اعطای برخی مصونیت‌های قانونی به نمایندگان است تا آزادی آنها در اظهارنظرها و انجام وظایف حفظ گردد و دغدغه و ترس از محکوم شدن به جرایم در راستای انجام وظایف قانونی مانع تحقق این مهم نشود. به همین جهت در قانون اساسی مصر مصونیت نمایندگان مجلسین پذیرفته شده است. بر این اساس نمایندگان مجالس نمایندگان و شورا در انجام وظایف نمایندگی و اظهار نظرهای خود دارای مصونیت هستند و در مقابل در صورت ارتکاب جرایم دیگر مقرر در قانون با رعایت شرایط مجازات خواهند شد. (قانون اساسی، ماده ۸۹)

دیگر آنکه جلسات می‌بایست به صورت علنی برگزار گردد و نصاب لازم جهت رسمیت یافتن جلسات حضور اکثریت اعضاست و جهت قانونی شدن یک مصوبه می‌بایست اکثریت مطلق اعضا به آن رأی موافق داده باشند. (قانون اساسی، ماده ۹۲ و ۹۳)

از دیگر مباحث مهم پیرامون قوه مقننه حق ابتکار و پیشنهاد قانون است. قانون اساسی به جهت آشنایی قوه مجریه با پیچیدگی و مسایل تخصصی آن در ارتباط با

اجرا، به رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر حق اعطای لایحه قانونی به مجلس را داده است. در مقابل هر یک از اعضای مجلس نمایندگان نیز حق دارند طرح خود را در قالب ابتکار قانونی به مجلس پیشنهاد دهند. قانون اساسی برای بررسی طرح‌ها و لوایح در مجلس فرصتی ۶۰ روزه در نظر گرفته است. (قانون اساسی، ماده ۱۰۱)

در صورت اختلاف در تصمیم‌گیری میان مجالس نمایندگان و شورا، قانون اساسی هیأتی متشکل از ۲۰ عضو از هریک از مجالس را مأمور بررسی و اتخاذ تصمیم نهایی نموده است. (قانون اساسی، ماده ۱۰۳)

یکی دیگر از مباحث قانون اساسی در ارتباط با قوه مقننه بحث نحوه ابلاغ قانون و حدود اختیارات رئیس‌جمهور در تغییر مصوبه مجلس است. قانون تصویب شده توسط مجلس برای ابلاغ به رئیس‌جمهور ارسال می‌گردد اما قانون اساسی این حق را برای رئیس‌جمهوری قائل شده تا ضمن بررسی قانون ظرف مدت ۳۰ روز نظر خود را مبنی بر رد مصوبه به مجلس اعلام دارد. مجلس ضمن بررسی نظر رئیس‌جمهور تصمیم‌گیری می‌نماید و در صورت تایید مصوبه، قانون مذکور لازم‌الاجراست. (قانون اساسی، ماده ۱۰۴)

۲-۴- قوه مجریه (۱۳)

براساس قانون اساسی مصر قوه مجریه این کشور در طیف قوای مجریه نیمه ریاستی یا نیمه پارلمانی قرار می‌گیرد. قوای مجریه نیمه ریاستی دارای ویژگی‌هایی هستند که در نحوه تقسیم قدرت در ارکان حاکمیت مصر به خوبی مشاهده می‌شود.

قوه مجریه این کشور دو رکنی و متشکل از رئیس‌جمهور به عنوان رئیس کشور و نخست‌وزیر به عنوان رئیس شورای وزیران است. رئیس‌جمهور با رأی مستقیم مردم و با اختیارات گسترده انتخاب می‌گردد در حالی که نخست‌وزیر توسط رئیس‌جمهور به مجلس معرفی شده و می‌بایست پاسخگوی اعمال خود در برابر مجلسین باشد و تحت نظارت نمایندگان مردم قرار دارد.

هرچند اختیارات فراوان رئیس‌جمهور که به قوای دیگر هم تسری یافته مصر را شبیه نظام‌های ریاستی نموده اما حق پارلمان در استیضاح و نظارت و بازپس‌گیری رأی عدم اعتماد به شورای وزیران، ساختار قوه مجریه را به قوه مجریه نیمه ریاستی تبدیل نموده است (قاضی، ۱۳۸۹: ۲۳۷).

براساس فصل دوم از باب سوم پیش‌نویس قانون اساسی کشور مصر قوه اجرایی این کشور دو رکنی و متشکل از رئیس‌جمهور به عنوان رئیس کشور و نخست‌وزیر به عنوان رئیس شورای وزیران است.

۱-۲-۴- رئیس‌جمهور (۱۴)

رئیس‌جمهور به عنوان رئیس کشور و رئیس قوه مجریه و حافظ منافع مردم و استقلال کشور با رأی مستقیم و مخفی اکثریت مردم برای مدت ۴ سال میلادی که از زمان اعلام نتیجه انتخابات آغاز می‌گردد انتخاب شده و برای جلوگیری از هرگونه سوء استفاده شخصی از قدرت در برابر خواسته عموم مردم این منصب فقط برای یک دوره قابل تمدید است. (قانون اساسی، ماده ۱۳۳)

* شرایط احراز تصدی پست ریاست جمهوری: (قانون اساسی، ماده ۱۳۴)

- رئیس‌جمهوری مصر باید دارای والدینی مصری باشد.
- از تمام حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشد.
- خود و والدینش دارای شناسنامه هیچ کشوری غیر از مصر نباشند.
- حداقل سن او ۴۰ سال باشد.
- همسرش تبعه کشوری غیر از مصر نباشد.
- کاندیدای شرکت کننده در انتخابات می‌بایست قبل از شروع انتخابات، مورد تأیید حداقل ۲۰ نفر از نمایندگان منتخب مجالس شورا و نمایندگان قرار بگیرد و یا از حداقل ۲۰ هزار شهروند مصری که مجاز به شرکت در انتخابات هستند از حداقل ۱۰ استان مختلف که تعداد امضا کنندگان هر استان کمتر از ۱۰۰۰ نفر نباشد تأییدیه اخذ نماید. (قانون اساسی، ماده ۱۳۵)

* وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور:

- انتخاب نخست‌وزیر و معرفی او به مجلس برای دریافت رأی اعتماد (قانون اساسی، ماده ۱۳۹)
- وضع سیاست‌های عمومی کشور به همراه کابینه و نظارت بر اجرای آن (قانون اساسی، ماده ۱۴۰)
- دعوت از دولت جهت برگزاری نشست در امور مهم (قانون اساسی، ماده ۱۴۳)
- صدور بیانیه درباره سیاست‌های عمومی کشور و حضور در نشست دوره‌ای

سالیانه مجلسین (قانون اساسی، ماده ۱۴۴)

- اعلام‌کننده مواضع کشور در روابط خارجی و مسئول امضای معاهدات پس از تصویب مجلسین (قانون اساسی، ماده ۱۴۵)

- فرماندهی کل نیروهای مسلح (قانون اساسی، ماده ۱۴۶)

- عزل و نصب کارمندان مدنی و نظامی و نمایندگان سیاسی (قانون اساسی، ماده ۱۴۷)

- اعلام حالت فوق العاده (قانون اساسی، ماده ۱۴۸)

- صدور عفو و تخفیف مجازات مجرمین (قانون اساسی، ماده ۱۴۹)

- صدور فرمان همه‌پرسی در مسایل مهم و مربوط به منافع عالی دولت (قانون اساسی، ماده ۱۵۰)

- نظارت بر مرز بین قوای سه‌گانه و جلوگیری از دخالت آنها در امور یکدیگر (قانون اساسی، ماده ۱۳۲)

- صدور فرمان انحلال مجلس بعد از عدم رأی اعتماد به دومین نخست‌وزیر معرفی شده (قانون اساسی، ماده ۱۳۹)

قانون اساسی مصر در کنار وظایف و اختیارات ذکر شده محدودیت‌هایی را نیز قرار داده تا حتی‌الامکان از تمرکز قدرت و ایجاد حکومت دیکتاتوری جلوگیری نماید. مجموعه‌ای از این موارد عبارتند از:

رئیس‌جمهور به عنوان رئیس کشور دارای اختیارات فراوان مالی است و امکان سوءاستفاده از اموال و منابع ثروت عمومی برای او فراهم است. به همین دلیل می‌بایست پیش از آغاز دوره ریاست جمهوری صورت وضعیت مالی خود را به مجلس نمایندگان اعطا نماید. (قانون اساسی، ماده ۱۵۰)

به علت حساسیت پست ریاست جمهوری رئیس‌جمهور در دوره خدمت خود نمی‌تواند منصب حزبی دیگری را احراز نماید تا از هرگونه شایبه تمرکز قدرت حکومت مردمی در اختیار حزب خاص جلوگیری شود. علاوه بر این رئیس‌جمهور نمی‌تواند هیچ منصب سیاسی دیگری را نیز دارا باشد. (قانون اساسی، ماده ۱۳۳)

در صورتی اتهام رئیس‌جمهور به ارتکاب جرایم یا جنایات بنا به درخواست یک سوم از اعضای مجلس نمایندگان و اثبات و تایید آن توسط دو سوم نمایندگان، رئیس‌جمهور از سمت خود برکنار می‌گردد. محاکمه رئیس‌جمهور در دادگاه ویژه‌ای

متشکل از رئیس دادگاه عالی قانون اساسی و قدیمی‌ترین نمایندگان دادگاه تجدید نظر و دو رئیس از قدیمی‌ترین روسای دادگاه تجدید نظر صورت می‌پذیرد. (قانون اساسی، ماده ۱۵۲)

رئیس‌جمهور استعفای خود را تقدیم مجلس می‌نماید و تا انتخاب رئیس‌جمهور جدید، نخست‌وزیر مسئولیت او را بر عهده می‌گیرد. (قانون اساسی، ماده ۱۵۳)

۲-۲-۴- نخست‌وزیر و شورای وزیران (۱۵)

یکی از افراد دارای تابعیت مصری که دارای حداقل ۳۰ سال سن بوده و تابعیت کشور دیگری را نیز نداشته باشد توسط رئیس‌جمهور برای دریافت رأی اعتماد به عنوان نخست‌وزیر به مجلس معرفی می‌شود. در صورت رأی عدم اعتماد مجلس به نخست‌وزیر معرفی شده، رئیس‌جمهور موظف است یکی از اعضای حزب دارای اکثریت مجلس نمایندگان را به عنوان نخست‌وزیر معرفی نماید و در صورت رأی عدم اعتماد مجلس به او رئیس‌جمهور حکم انحلال مجلس نمایندگان را صادر می‌نماید. (قانون اساسی، ماده ۱۳۹)

نخست‌وزیر و اعضای شورای وزیران نمی‌توانند همزمان عضو یکی از مجلسین باشند (قانون اساسی، ماده ۱۵۶). در مورد مسائل مالی آنها نیز مقررات ویژه‌ای وجود دارد برای نمونه ممنوعیت دریافت حقوق و مزایایی علاوه بر حقوق مقرر و یا ممنوعیت اشتغال به هر شغل آزاد یا اقدام تجاری یا مالی و صنعتی و ممنوعیت خرید یا اجاره و یا حتی تبادل کالا به کالای اموال دولتی. علاوه بر این تمام هدایای دریافتی به علت سمت آنها متعلق به خزانه عمومی دولت است. (قانون اساسی، ماده ۱۵۸)

* وظایف و اختیارات تخصصی شورای وزیران: (قانون اساسی، ماده ۱۵۹)

۱- مشارکت با ریاست جمهوری در امر تعیین سیاست‌های عمومی دولت و اشراف بر اجرای آنها.

۲- تعیین رویکرد وزارتخانه‌ها و دستگاه‌ها و مؤسسات وابسته و هماهنگی میان آنها و پیگیری این موارد.

۳- تهیه لایحه‌های قانونی یا تصمیم‌گیری‌ها.

۴- صدور دستورهای اداری بر اساس قانون و مراقبت بر حسن اجرای آن.

۵- تهیه لایحه بودجه عمومی دولت

- ۶- تهیه طرح توسعه اقتصادی و اجتماعی عمومی برای دولت.
- ۷- دریافت قرض و پرداخت آنها بر اساس قوانین و قانون اساسی
- ۸- پیگیری اجرای قوانین و محافظت از امنیت کشور و حمایت از حقوق شهروندان و منافع دولت.

در مورد اتهامات وارده به نخست‌وزیر و وزیران کابینه، قانون مقرر می‌دارد: «رئیس‌جمهور و دادستان کل و مجلس نمایندگان بنا بر درخواست امضا شده از سوی دست کم یک سوم از اعضای خود می‌توانند اتهامی را متوجه نخست‌وزیر یا هر کدام از اعضای دولت کنند، این اتهامات می‌تواند از جرائمی باشد که در خلال انجام وظیفه در موقعیت‌هایشان یا به علت آن باشد. در تمامی این زمینه‌ها قرار اتهام تنها با موافقت دو سوم اعضای مجلس نمایندگان صادر می‌شود و در این صورت کسی که اتهام متوجه وی شده، فعالیت‌هایش متوقف می‌شود تا در موردش قضاوت شود، پایان زمان خدمت نیز در این مورد مانع از اقامه دعوا علیه وی و ادامه این روند نخواهد بود».

(قانون اساسی، ماده ۱۶۶)

نخست‌وزیر در حیطه اختیارات خود آیین نامه‌های لازم جهت اجرای قانون و کنترل و نظارت بر آنها را صادر می‌نماید (قانون اساسی، ماده ۱۶۴). وی استعفاي خویش را تقدیم رئیس‌جمهور می‌کند. (قانون اساسی، ماده ۱۶۷)

۳-۴- قوه قضاییه^(۱۶)

فصل سوم از باب سوم قانون اساسی مصر به مساله قوه قضاییه و ساختار و حیطه حاکمیت و اختیارات آن می‌پردازد. تنها مرجع حل و فصل اختلافات در حکومت جمهوری مصر قوه قضاییه است و تمام منازعات فردی و اجتماعی می‌بایست در این نهاد حاکمیت مطرح گردد. همانطور که پیش‌تر اشاره شد یکی از حقوق اساسی که این قانون به عنوان ضمانت اجرای حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی ذکر کرده حق اعطای دادخواست توسط مردم به مرجع صالح است و در برابر این حق قانون وظیفه و تکلیف رسیدگی و صدور رأی و اجرای حکم بر اساس قانون عادلانه را بر عهده قوه قضاییه قرار داده است.

قوه قضاییه قوه‌ای مستقل از سایر قواست. استقلال قوه قضاییه به عنوان یکی از اصول اساسی تحقق عدالت در جامعه مورد پذیرش قرار گرفته است تا حقوق

و آزادی‌های فردی و اجتماعی مردم تحت حاکمیت سایر قوای حکومتی مورد خدشه واقع نشود و امکان تجاوز به این حقوق از ارکان تقنینی و اجرایی سلب گردد (قانون اساسی، ماده ۱۶۸).

علاوه بر استقلال نهاد قضایی در حکومت، شخص قاضی نیز در رسیدگی و صدور حکم مستقل بوده و هیچ عامل خارجی و تهدید روانی نباید او را از تحقق عدالت و عمل به قوانین و مقررات بازدارد و تنها عامل قانونی و قید مستدل و مستند بودن آراء قضایی است که قاضی را در صدور حکم مقید می‌نماید. به همین دلیل قانون اساسی سه نکته مهم را در این موضوع یاد آور می‌شود: اولاً استقلال قاضی؛ ثانیاً غیر قابل عزل بودن او و ثالثاً برابری قضات در حقوق و تکالیف با یکدیگر (قانون اساسی، ماده ۱۷۰).

یکی از حربه‌های همیشگی حکومت‌های مستبد برای مقابله با مخالفین خود تبدیل جلسات علنی قضاوت و صدور حکم به جلسات غیر علنی است که حکومت با اعمال نفوذ در آراء قضایی عرصه را بر مخالفان تنگ می‌نماید (هاشمی، ۱۳۸۹: ۴۲۸). برای جلوگیری از آفت اعمال قدرت عناصر حکومت در حیطه قضا قانون اساسی مقرر می‌دارد که همه جلسات دادگاه‌ها به صورت علنی برگزار می‌گردد تا علاوه بر حکم قضایی مستدل و مستند افکار عمومی نیز شاهد اجرای عدالت و مانع اعمال نفوذ قدرت‌ها باشند (قانون اساسی، ماده ۱۷۱).

قانون اساسی جهت تحقق اهداف قوه قضاییه تشکیلاتی را در نظر گرفته که عبارتند از:

۱-۳-۴- دادگاه قانون اساسی (۱۷)

از مهم‌ترین اصولی که همه قوانین اساسی به آن می‌پردازند نحوه نظارت دستور نامه‌ای و حفاظت از قانون اساسی در برابر مصوبات مغایر با قانون اساسی مجلس می‌باشد تا عالی‌ترین سند حقوقی و سیاسی جامعه از تغییر و تحریف اصول در امان باشد. حفاظت از قوانین اساسی و رعایت سلسله مراتب میان قواعد حقوقی از عناصر اصلی در قوانین اساسی نوشته در کشورهای گوناگون می‌باشد. به همین علت قوانین اساسی با ایجاد سامانه‌ای برای سنجش مطابقت سازگاری قوانین مجالس با قانون اساسی حفاظت از عالی‌ترین سند حقوقی و سیاسی جامعه را تضمین می‌نماید (عباسی، ۱۳۸۸: ۱۱۳-۱۰۸). در همین راستا دادگاه قانون اساسی مصر به عنوان مرجعی

مستقل و دور از نظارت قوای دیگر بررسی مطابقت قوانین مصوب مجلس با قانون اساسی را برعهده دارد. این مرجع عالی‌ترین نهاد حکومتی در حفظ و حراست از قانون اساسی می‌باشد. اعضای این مرجع عالی رتبه ۱۰ نفر هستند که با حکم رئیس‌جمهور منصوب می‌شوند (قانون اساسی، ماده ۱۷۶). هرچند رسیدگی این دادگاه بر تمام قوانین و مقررات حاکم نیست و تنها حق بررسی قوانین مربوط به انتخابات‌ها و برخی قوانینی که در راستای اجرای قانون اساسی (قوانین ارگانیک) توسط مجالس تصویب می‌شود را دارد (قانون اساسی، ماده ۱۷۷). لازم به ذکر است در تقسیم‌بندی نهادهای نظارتی بر قانون اساسی دادگاه قانون اساسی مصر در زمره نهادهای نظارتی قضایی به شمار می‌رود. (قاضی، ۱۳۸۸: ۵۰ و ۵۱)

۲-۳-۴- دادستانی (۱۸)

دادستانی به عنوان جزء جدایی‌ناپذیر از دستگاه قضایی مسئولیت تحقیق و بررسی و مطرح کردن اتهامات قضایی را برعهده دارد. ریاست دادستانی دادستان کل است که بنا به حکم رئیس‌جمهور واز میان اعضای شورای عالی قضایی انتخاب می‌گردد. دادستان می‌بایست از رؤسا یا معاونان رئیس دادگاه استیناف و یا مشاوران عام دادستان باشد که برای ۴ سال و فقط یک دوره می‌توان این مسئولیت را در اختیار داشته باشد. در صورت بازنشسته شدن بین دوره دادستانی مسئولیت او نیز پایان می‌پذیرد. (قانون اساسی، ماده ۱۷۳-۱۷۱)

۳-۳-۴- شورای دولتی (۱۹)

به عنوان دادگاهی مستقل قضایی و تنها مرجع حل و فصل منازعات اداری و منازعات اجرایی احکام به حساب می‌آید. وظیفه این دادگاه بررسی دادخواست‌ها و شکایت‌های مربوط به تخلفات انضباطی کارمندان است. تصمیم‌گیری و اظهارنظر پیرامون موارد پیش‌بینی شده در قوانین و بررسی قراردادهایی که یک طرف آن دولت قرار دارد از دیگر وظایف این دادگاه است. علاوه بر این پیش‌نویس مقررات و قوانین را از طرف نهاد دولتی که به این شورا ارجاع داده است؛ بررسی می‌کند. (قانون اساسی، ماده ۱۷۴)

۴-۳-۴- نهاد قضایی دولت (۲۰)

به عنوان نهادی مستقل قضایی نماینده دولت در اموراخلافی است و کنترل فنی ادارات حقوقی در دستگاه‌های اداری بر عهده این نهاد است. تهیه قراردادها و حل و

فصل منازعاتی که دولت یک طرف آن قرار دارد از دیگر وظایف این مجموعه است. اعضای نهاد قضایی دولت از همان مصونیت‌ها و حقوق و وظایف کارمندان قوه قضاییه بهره‌امند هستند. (قانون اساسی، ماده ۱۷۹)

۵-۳-۴- دادستانی اداری^(۲۱)

به عنوان نهاد مستقل قضایی وظیفه تحقیق در تخلفات مالی و پیگیری شکایت‌ها در دادگاه‌های دولتی و اتخاذ تصمیم قانونی در برخورد با کوتاهی عملکرد در ارائه خدمات عمومی را بر عهده دارد. (قانون اساسی، ماده ۱۸۰)

۶-۳-۴- دادگاه نظامی^(۲۲)

نهاد قضایی نظامی نهادی مستقل است که رسیدگی به جرایم متعلق به نیروهای مسلح افراد و افسران آن را بر عهده دارد و تمام جرایمی که در داخل نهادهای نظامی یا تأسیسات نیروهای مسلح رخ می‌دهد در حوزه صلاحیت‌های این نهاد است. غیر نظامیان تنها در صورتی در این محکمه محاکمه می‌شوند که جرم آنها آسیبی به نیروهای مسلح وارد کرده باشد. (قانون اساسی، ماده ۱۹۸)

۷-۳-۴- قانون اساسی از وکلا و کارشناسان حقوقی^(۲۳)

به عنوان ارکان تحقق عدالت قضایی یاد کرده و برای کارشناسان همان مصونیت و حقوق و مزایای قضات را در نظر گرفته است. (قانون اساسی، ماده ۱۸۱ و ۱۸۲)

۴-۴- نظام محلی و اداری^(۲۴)

براساس قانون اساسی مصر؛ دولت به واحدهای مختلف محلی تقسیم می‌گردد و این واحدها از شخصیت حقوقی برخوردارند و این تقسیم‌بندی به گونه‌ای صورت می‌گیرد که واحدهای اداری بتوانند خدمات محلی به نحو احسن ارائه نمایند. بر این اساس مایحتاج فنی، اداری و مالی به صورت توزیع عادلانه امکانات و منابع میان بخش‌های محلی مختلف سازماندهی می‌شود. (قانون اساسی، ماده ۱۸۴)

اما نهادهای محلی به صورت عدم تمرکز یا خودگردانی محلی اداره می‌شوند. در این سیستم از طریق قانون اساسی اختیارات ویژه‌ای به نهاد مردمی محلی به نام «شوراها» اعطا می‌گردد تا اختیار تصمیم‌گیری اداری در محل را داشته باشند و به وسیله عوامل اجرایی خود آنها را اجرا کنند. بر همین مبنا برای هر واحد محلی با رأی

مستقیم مردم اعضای شورا به مدت ۴ سال انتخاب می‌شوند. نامزد حضور در شوراهای محلی باید حداقل ۲۱ ساله باشد. (قانون اساسی، ماده ۱۸۸)

هر چند در کنار اعضای منتخب نمایندگانی از طرف قوه مجریه نیز در شورا عضویت دارند اما عضویت آنها به صورت ناظر و بدون حق رأی خواهد بود. وظیفه اصلی شوراهای اداره امور محلی و فعالیتهای اقتصادی اجتماعی و بهداشتی در محدوده شورا است.

دولت حق دخالت در تصمیمات شورای محلی را نداشته و تصمیماتی که در حوزه صلاحیت شورا اتخاذ می‌شود نهایی و لازم‌الاجراست (قانون اساسی، ماده ۱۹۰). علاوه بر آن قوه مجریه حق انحلال شورا را ندارد و نمی‌تواند به بهانه ایجاد مدیریت جامع در کشور از ایجاد شوراهای صرف نظر نماید (قانون اساسی، ماده ۱۹۲). در مورد نحوه اجرای اقتدارات و تصمیمات شورا در محدوده محل و نحوه انتخاب استانداران و مدیران محلی قانون اساسی تعیین این موارد را به قانون عادی محول نموده است.

۴-۵- کمیسیون ملی انتخابات (۲۵)

تتها نهاد مسئول در اجرای همه‌پرسی و انتخابات‌های ریاست جمهوری، پارلمانی و محلی کمیسیون ملی انتخابات است و تمامی وظایف مربوط به انتخابات از ابتدا تا پایان کار اعم از تهیه بیانیه رأی‌دهندگان، ارائه تقسیمات حوزه‌های انتخابیه، تعیین ضوابط سرمایه‌گذاری و هزینه‌های تبلیغاتی و اعلام نتایج بر عهده این کمیسیون است. (قانون اساسی، ماده ۲۰۸)

اعضای کمیسیون ملی انتخابات عبارتند از: شورایی متشکل از ۱۰ عضو که به صورت مساوی از میان نمایندگان روسای دادگاه فرجام و دادگاه‌های تجدیدنظر، شورای دولت و دستگاه‌های قضایی دولت و دادستانی اداری برای یک دوره ۶ ساله انتخاب می‌شوند و رئیس آن قدیمی‌ترین عضو دادگاه فرجامی است. نیمی از اعضا هر سه سال یکبار تغییر می‌کنند و اعضا می‌توانند در اجرای وظایف خود با کارشناسان و متخصصان امور انتخاباتی مشورت نمایند. این کمیسیون در اجرای وظایف محوله از ضمانت اجرای کافی برخوردار است و از تاریخ اجرایی شدن قانون اساسی به مدت ۱۰ سال قوه قضاییه بر رأی‌گیری و شمارش آرا نظارت خواهد داشت. (قانون اساسی، ماده ۲۰۹)

مسئول رسیدگی به شکایات و اعتراضات از کمیسیون ملی انتخابات در رابطه با روند همه‌پرسی انتخابات‌های پارلمان و ریاست جمهوری دادگاه عالی اداری است و در انتخابات‌های محلی دادگاه قضایی اداری مسول رسیدگی خواهد بود. و اعتراض به نتایج تنها بعد از اعلام رسمی آن پذیرفته می‌شود.

لازم به ذکر است انتخابات مجلس نمایندگان، شورا و شوراهای محلی براساس نظام فردی و یا فهرستی و یا جمع بین آنها برگزار می‌شود. هرچند قانون اساسی نسبت کرسی‌ها در نظام انتخابات قانونگذاری را به این شکل تعیین نموده: انتخابات قانونگذاری پس از تصویب قانون اساسی با نسبت دو سوم کرسی‌های مربوط به نظام فهرستی و یک سوم نظام فردی می‌باشد و احزاب و افراد مستقل حق نامزدی در هر یک از آنها را دارند. (قانون اساسی، ماده ۲۱۱)

قابل توجه است که رهبران احزاب منحل از انجام فعالیت سیاسی و نامزدی در انتخابات‌ها به مدت ۱۰ سال محرومند. منظور از این رهبران همه کسانی هستند که در دبیرخانه عمومی این حزب یا کمیته سیاست‌ها و یا دفتر سیاسی عضو بوده و یا اینکه از اعضای مجلس الشعب و یا مجلس شورای سابق پیش از انقلاب ۲۵ ژانویه هستند. (قانون اساسی، ماده ۲۳۲)

۵- تحلیل و بررسی قانون اساسی مصر

قانون اساسی جمهوری مصر می‌بایست پیش از هر چیز نشانگر آرمان‌های مردمی باشد که در جریان بیداری اسلامی در افکار و آرا و نظریات این ملت مسلمان متبلور گردیده بود. مجموعه این مطالبات در سه عنصر زیر قابل نمایش است:

- هویت اسلامی

- وحدت اسلامی

- روحیه استکبار ستیزی

بررسی نحوه قانونگذاری در این زمینه‌ها در قانون اساسی می‌تواند تحلیل جامعی از محتوی قانون اساسی مصر ارائه نماید.

۵-۱- هویت اسلامی

انقلاب مردم مصر باریشه‌های عمیق اسلامی صورت پذیرفت و مردم همواره در طول این دوران پیوند ناگسستنی خود را با اسلام و انگیزه‌های اسلام خواهانه حفظ

نمودند و در تصمیمات مهم خود مثل انتخاب رئیس‌جمهور و انتخابات مجلس مؤسسان قانون اساسی با اعتماد به اسلام‌گرایان خواهان تحقق حکومتی اسلامی بودند. آنها همواره با الگو قراردادن قرآن کریم به دنبال زندگی اجتماعی مستقل بودند و آیه «و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا» (نسا، ۱۴۱) را چراغ راه خود در مبارزات قرار دادند. مسلمانان که چیزی بیش از ۹۰ درصد جمعیت ۸۰ میلیون نفری مصر را تشکیل می‌دهند با تأسی به فرموده رسول گرامی اسلام که بین می‌دارند «الاسلام يعلو ولا يعلى عليه» (صديق، جلد ۲، ۱۳۷۲: ۳۳۴) به دنبال زنده نمودن هویت مستقل بر اساس اصول دين مبین اسلامند. در برابر اين جريان اسلام خواهانه پيش‌نويس قانون اساسی مصر تنها در چند مورد آن هم به صورت کاملاً محدود و فاقد ضمانت اجرای حقوقی به هویت اسلامی اشاره نموده است. جمهوری عربی مصر به عنوان جزء تقسیم‌ناپذیر امت عربی و اسلامی دانسته شده و دين اسلام به عنوان دين رسمي حاکم بر کشور مصر معرفی شده. در مقابل این اشاره مختصر، هویت ناسیونالیستی عربی بسیار پررنگ ذکر گردیده و در کنار دين مبین اسلام، ادیان يهود و مسيحيت به عنوان اقلیت‌های دینی در قانون اساسی شناخته و معرفی شده‌اند. آزادی‌های ادیان مزبور در زمینه‌های مختلف به ویژه احوال شخصیه به وسیله قانون اساسی تضمین شده است. قانون اساسی تشکیل هرگونه حزب که باعث تفرقه میان مردم گردد را ممنوع اعلام نموده و این خود محدودیتی جدی برای اسلام خواهان به شمار می‌آید.

متن پیش‌نویس هرچند با جنجال‌های فراوان اسلام را به عنوان منبع قانونگذاری معرفی نموده اما عدم تبدیل این تفکر به اندیشه حقوقی وعدم تعیین نهادی حاکمیتی برای تطابق مصوبات مجالس با شریعت اسلامی این اصل را به صورت ماده‌ای شعاری و بدون ضمانت اجرای حقوقی باقی گذاشته است و در صورت وضع قانونی مخالف با شریعت اسلامی قانون مصوب لازم‌الاجرا می‌باشد. این درحالیست که یک فصل جداگانه از قانون اساسی به ضمانت اجرای حقوق بشر و آزادی‌های فردی تعیین شده در پیش‌نویس قانون اساسی اختصاص یافته است که مقایسه این دو می‌تواند گویای واقعیت فوق باشد.

از نکات قابل ذکر در این زمینه اشاره قانون اساسی به الازهر شریف به عنوان مرجعی علمی واجتماعی است که حق اظهار نظر در مسایل شرعیه را داشته و به عنوان

نهادی مستقل دارای بودجه‌ای دولتی است. هرچند اشاره به الازهر به عنوان مؤسسه دینی در راستای ترویج هویت اسلامی از نکات برجسته است اما برای نظرات این مجموعه در راستای مسایل دینی نیز ضمانت اجرایی وجود ندارد. تنها در ماده (۴) پیش‌نویس تصریح شده است که نظر هیات علمای بزرگ الازهر در امور مرتبط با شریعت اسلامی اخذ می‌گردد. به نظر می‌رسد که این ماده نیز تنها برای راضی نمودن اسلام خواهان اضافه شده و الازهر مطابق پیش‌نویس قانون اساسی فاقد جایگاه قانونی مشخص و تأثیرگذار در نظام حقوقی مصر خواهد بود.

حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی تعیین شده در پیش‌نویس بر مبنای ارزش‌های والای اسلامی تنظیم نگردیده و آزادی مطلق برگرفته از حقوق غرب بر آزادی‌های انسانی اسلامی مرجح شده است. هیچ یک از حقوق و آزادی‌های مذکور در پیش‌نویس مقید به ضوابط شرعی و اسلامی نگردیده‌اند.

در نتیجه آن طور که مردم مصر با اهداف اسلام خواهانه وارد عرصه مقابله با حکومت طاغوت زمان خود شدند، قانون اساسی به هویت اسلامی به عنوان یکی از ارکان اصلی تحقق انقلاب توجه نکرده است و بیشتر مطابق خواسته عده‌ای ملی‌گرای سکولار تدوین گردیده است و هویت اسلامی در قانون اساسی به صورت جدی در حال تهدید است.

۲-۵- وحدت اسلامی

ملت و نخبگان مصر همواره در راستای تحقق اعتصام به حبل الله و ایجاد وحدت میان مسلمانان گام برداشته‌اند. در تاریخ مصر نام‌های آشنایی مانند شیخ محمد عبده (مطهری، ۱۳۹۱: ۳۶)، شیخ محمود شلتوت (احمدی، ۱۳۸۳: ۳۷) و جناب سید قطب (شاهد بیدار، ۱۳۸۴: ۱۴۶-۱۳۰) مدال تقریب مذاهب اسلامی را برسینه دارند. آنان آفت بزرگ جوامع اسلامی را ملی‌گرایی می‌دانند و معتقدند تا هنگامی حلقه مفقوده وحدت به جامعه مسلمین بازنگردد امپریالیست غرب با حربه تفرقه بر منابع مالی متعلق به جوامع اسلامی چنگ می‌زنند و آنان را در فقر و گرسنگی باقی نگاه می‌دارند. او مرز جوامع اسلامی را در هم می‌شکند و معتقد است هر جا مسلمانی هست آن جا قلمرو جامعه اسلامی است. (فصلنامه تاریخ و فرهنگ معاصر شماره ۶: ۲۷۸) افتتاح جماعت تقریب مذاهب اسلامی به وسیله افرادی مانند شیخ شلتوت (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۸۰: ۵)

و نامه نگاری‌های وی و سید قطب با علمای شیعه نشانگر عمق اعتقاد آنها به تحقق حاکمیت واحد اسلامی به دور از تعصبات مذهبی است. اما در راستای تحقق وحدت اسلامی قانون اساسی مصر بدون توجه به نقش عمده حکومت و مردم این کشور در عملی ساختن وحدت میان فرق مختلف امت اسلامی و نقش الازهر در پرچمداری تقریب مذاهب در سال‌های گذشته بدون کم‌ترین اشاره به حقوق شیعیان مصری، مذاهب رسمی اسلامی و مبادی شریعت را در «مذاهب اهل سنت و جماعت» خلاصه کرده است. وبه مذهب تشیع به عنوان یکی از مذاهب اسلامی هیچ اشاره‌ای ننموده است. این در حالیست که آزادی ادیان مسیحیت و یهودیت به تصریح مورد توجه واقع شده و در این زمینه نیز قومیت‌گرایی عربی بسیار پر رنگ‌تر از تحقق امت واحده اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. به نظر می‌رسد مجلس مؤسسان به جای توجه به خواسته ملت مصر در راستای دستیابی به وحدت اسلامی خواسته عده‌ای سلفی افراطی را ترجیح داده است.

۳-۵- روحیه استکبار ستیزی

مقابله با مستکبرین جهانی بالاخص آمریکا و رژیم اشغالگر قدس و لغو تمام پیمان‌های فی مابین دولت مصر و این کشورها (به ویژه پیمان کمپ دیوید) در کنار حمایت از مستضعفین جهان به ویژه فلسطینیان مظلوم از اساسی‌ترین خواسته‌های مردم مسلمان مصر در جریان تحقق انقلاب در این کشور بود. در حالی که نحوه تقسیم قدرت و اختیارات فراوان نظامیان و قضات به عنوان نهادهای بازمانده از حکومت مبارک این هدف اساسی را مورد تهدید قرار داده است.

در امور نظامی همچنان استقلال ارتش حفظ گردیده و اداره امور نظامی به عهده نظامیان قرار داده شده است. نحوه تقسیم قدرت در نیروهای نظامی به نحو ذیل است:

۱) ارتش به عنوان ملک ملت متعلق به عموم مردم مصر است و شورای عالی دفاع ملی براساس قوانین عادی تشکیل می‌گردد. وزیر دفاع نیز به عنوان مقام رسمی دارای اختیار در ارتش از میان افسران عالی رتبه نیروهای مسلح انتخاب می‌شود.

۲) شورای عالی امنیت ملی که به ریاست رئیس‌جمهور و تعدادی از مسئولین لشکری و کشوری تشکیل می‌شود اختیارات عمده‌ای در زمینه جنگ و صلح و سیاست‌های نظامی دارد و تأثیر نظامیان در آن قابل چشم‌پوشی نیست.

به این ترتیب نظامیان باقی مانده از حکومت مبارک حتی در صورت انتخاب رئیس‌جمهور اسلام‌گرا و استکبار ستیز سد عمده‌ای در مبارزه با مستکبرین به حساب می‌آیند؛ چرا که اختیار رئیس‌جمهور در ریاست کل قوا اختیاری تشریفاتی است و در شورای عالی امنیت ملی نیز تنها یک رأی دارد. به عبارت دیگر در امور نظامی تصمیم‌گیری و اختیارات به عهده شورای عالی امنیت ملی و ارتش قرار داده شده است و عملاً رئیس‌جمهور در این امور به تنهایی اختیار تصمیم‌گیری ندارد.

در سیاست خارجی و معاهدات خارجی و بین‌المللی نیز عملاً دست رئیس‌جمهور بسته شده و این امور تنها با تصویب هر دو مجلس دارای اعتبار دانسته شده است. بر این اساس رئیس‌جمهور بدون تصویب مجلسین اختیار تغییر معاهدات قبلی و امضای معاهدات جدید را ندارد. لذا می‌توان ادعا نمود که رئیس‌جمهور در حوزه سیاست خارجی نیز دارای اختیارات زیادی نخواهد بود.

بر این اساس امور نظامی و سیاست خارجی به عنوان دو حوزه مهم حکومت در حیطه صلاحیت نهادهای دیگر غیر از رئیس‌جمهور منتخب مردم قرار داده شده و لذا ملت مصر در مسیر قانونی نمودن اهداف اصلی انقلاب خود به توفیق فراوانی دست نیافتند و این اهداف در معرض تهدیدی جدی قرار دارد. (کعبی، ۱۳۹۱)

نتیجه‌گیری

قانون اساسی ۲۰۱۳ مصر با همه فراز و فرودهای تاریخی و درگیری‌های مردمی سرانجام در همه‌پرسی و با آرا موافق اکثریت مردم به تصویب رسید. توجه گسترده به حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی و تعیین ضمانت اجرای مشخص برای آنها از نکات برجسته این قانون است هرچند اطلاق آزادی‌های فوق بیشتر گریته‌برداری از نمونه‌های غربی حقوق بشر را به ذهن متبادر می‌سازد. ساختار حکومتی طراحی شده نیز مطابق با تفکر تفکیک قوای مونتسکیویی و مانند مدل رژیم‌های نیمه ریاستی و نیمه پارلمانی می‌باشد و می‌تواند تا حدی مانع از هواپرستی و استبداد حاکمان گردد (غمامی، ۱۳۸۷: ۳۶۶ و ۳۸۱). لازم به ذکر است ساختار حکومتی مصر بر اساس قانون اساسی ۲۰۱۳ تفاوت چندانی با مدل قانون اساسی ۱۹۸۰ ندارد و صرف ساختار سازی نمی‌تواند مانع موفقی برای جلوگیری از خودسری حکام باشد. هرچند اختیارات رئیس‌جمهور در مسائل نظامی توسط نظامیان و در سیاست خارجی توسط مجلس به

نحو گسترده محدود شده و همچنین رئیس‌جمهور در قوه قضائیه دارای اختیارات فراوانی نمی‌باشد اما این قوه همچنان در دست قضات وابسته به دولت سابق مصر است. اما پیرامون نقش حاکمیت اسلامی در عرصه سیاسی اگرچه در قانون اساسی، اسلام به عنوان منبع اصلی قانونگذاری معرفی شده و نام الازهر شریف در قانون اساسی آمده و تصریح شده که در مسائل اسلامی نظر این نهاد گرفته می‌شود، لیکن نگاهی به سایر بخش‌های قانون اساسی نشان می‌دهد که این موارد حالت شعاری و نمایشی داشته و دارای هیچگونه ضمانت اجرا نمی‌باشند. به عبارت دیگر عملاً اسلام به صورت نهاده‌ای وارد در ساختار حکومت نگردیده است. مدل ساختاری اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران^(۲۶) و اصل ۲ متمم قانون اساسی مشروطه^(۲۷) که نوعی نظارت استصوابی را برای فقهای صاحب نظر در برابر مصوبات مجالس قانونگذاری طراحی نموده است؛ الگوی عملی قابل استفاده به وسیله تمام کشورهای اسلامی در راستای حفاظت از اصول شریعت می‌باشد. همچنین از آن جا که ملت و نخبگان مصر همواره در مسیر تقریب مذاهب اسلامی پیش قدم بوده‌اند جا داشت که قانون اساسی مصر حقوق شیعیان مصری را به رسمیت می‌شناخت.

یادداشت‌ها

- ۱- اصل پنجم: نظام سیاسی جمهوری عربی مصر بر پایه سیستم چند حزبی اداره می‌شود که در چارچوب اصول و مبانی بنیادین جامعه مصری بوده و در قانون اساسی به آن تصریح شده است.
- ۲- اصل دوم: دین رسمی کشور اسلام، زبان رسمی آن عربی و منبع اصلی قانون‌گذاری، شریعت اسلام است.
- ۳- اصل یکصد و شصت و چهارم: شوراهای تخصصی ملی در سطح ملی تشکیل می‌شوند تا بتوانند به طراحی سیاست عمومی کشور در تمامی زمینه‌های فعالیتهای ملی مساعدت نمایند. این شوراها بایستی تحت نظارت رئیس‌جمهور باشند.
- ۴- اصل چهل و هشتم: آزادی مطبوعات، چاپ، نشریات و رسانه‌های گروهی بایستی تضمین شود. سانسور روزنامه‌ها ممنوع است و اخطار به آنها، تعلیق و یا تعطیل آنها بایستی براساس روشها و رویه‌های اداری باشد. در حالت اضطراری یا در زمان جنگ، سانسور محدود روزنامه‌ها، نشریات و رسانه‌های گروهی در مورد موضوعات امنیت ملی و یا برای اهداف امنیت ملی می‌تواند براساس قانون اعمال گردد.
- ۵- مجلس الشعب.
- ۶- الشعب یرید اسقاط النظام.
- ۷- مقومات الدولة و المجتمع.
- ۸- الحقوق والحريات.
- ۹- السلطات العامة.
- ۱۰- السلطة التشريعية.
- ۱۱- مجلس النواب.
- ۱۲- مجلس الشورى.
- ۱۳- السلطة التنفيذية.
- ۱۴- رئیس‌الجمهورية.
- ۱۵- الحكومة.
- ۱۶- السلطة القضائية.
- ۱۷- المحكمة الدستورية العليا.

- ۱۸- النيابة العامة.
- ۱۹- مجلس الدولة.
- ۲۰- هيئة قضايا الدولة.
- ۲۱- النيابة الإدارية.
- ۲۲- القضاء العسكري.
- ۲۳- المحاماة والخبرا.
- ۲۴- نظام الإدارة المحلية.
- ۲۵- المفوضية الوطنية للانتخابات.
- ۲۶- اصل چهارم: کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزائی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.
- ۲۷- اصل دوم: مجلس مقدس شورای ملی که بتوجه و تأیید حضرت امام عصر عجل الله فرجه و بذل مرحمت اعلی حضرت شاهنشاه اسلام خلد الله سلطانه و مراقبت حجج اسلامیه کنزالله امثالهم و عامه ملت ایران تأسیس شده است باید در هیچ عصری از اعصار مواد قانونیه آن مخالفتی با قواعد مقدسه اسلام و قوانین موضوعه حضرت خیرالانام صلی الله علیه و آله و سلم نداشته باشد و معین است که تشخیص مخالفت قوانین موضوعه با قواعد اسلامیه بر عهده علمای اعلام ادام الله برکات وجودهم بوده و هست لهذا رسماً مقرر است در هر عصری از اعصار هیئتی که کم تر از پنج نفر نباشد از مجتهدین و فقهای متدینین که مطلع از مقتضیات زمان هم باشند باین طریق که علمای اعلام و حجج اسلام مرجع تقلید شیعه اسلام بیست نفر از علماء که دارای صفات مذکوره باشند معرفی بمجلس شورای ملی بنمایند پنج نفر از آنها را یا بیش تر بمقتضای عصر اعضای مجلس شورای ملی بالاتفاق یا بحکم قرعه تعیین نموده بسمت عضویت بشناسند تا موادیکه در مجلسین عنوان میشود بدقت مذاکره و غور رسی نموده هریک از آن مواد معنونه که مخالفت با قواعد مقدسه اسلام داشته باشد طرح ورد نمایند که عنوان قانونیت پیدا نکند و رأی این هیأت علماء در این باب مطاع و متبع خواهد بود و این ماده با زمان ظهور حضرت حجت عصر عجل الله فرجه تغییر پذیر نخواهد بود.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. من لایحضره الفقیه، جلد ۴، نشر صدوق، ۱۳۶۷.
۳. الدستور المصری ۲۰۱۱.
۴. الدستور المصری ۱۹۸۰.
۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۶. قانون اساسی مشروطه.
۷. تقریرات مصاحبه علمی نگارنده با آیت ا... عباس کعبی، آذر ۱۳۹۱.
۸. ابوالفضل قاضی (شریعت پناهی)، ۱۳۸۹، بایسته‌های حقوق اساسی، نشر میزان.
۹. ابوالفضل قاضی (شریعت پناهی)، ۱۳۸۳، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، نشر میزان.
۱۰. علی آقابخشی، ۱۳۸۳، فرهنگ علوم سیاسی، نشر چاپار.
۱۱. رابرت ال مدکس، ۱۳۸۵، قوانین اساسی کشورهای جهان، ترجمه سید مقداد ترابی، نشر شهر دانش.
۱۲. بیژن عباسی، ۱۳۸۸، مبانی حقوق اساسی، انتشارات جنگل.
۱۳. عبدالکریم بی‌آزار شیرازی، ۱۳۸۰، شیخ محمود شلتوت طلایه دار تقریب، انتشارات مجمع جهانی تقریب مذاهب.
۱۴. مرتضی مطهری، ۱۳۹۱، نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر، انتشارات صدرا.
۱۵. غلامرضا گلی زواره، ۱۳۷۲، سرزمین اسلام (شناخت اجمالی کشورها و نواحی مسلمان نشین جهان)، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
۱۶. سیدمحمد مهدی غمامی، ۱۳۸۷، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۷. سید محمد هاشمی، ۱۳۸۹، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، میزان، جلد ۲.
۱۸. مهدی احمدی، ۱۳۸۳، طلایه‌داران تقریب، انتشارات مجمع جهانی تقریب مذاهب.
۱۹. شاهد بیدار، شهید سید قطب، مجله اندیشه تقریب، پاییز ۱۳۸۴، شماره ۴.
۲۰. کلارک. ب. لمباردی، شماره ۲۴، اسلام و حقوق اساسی در مصر، ترجمه حسن رضایی، نشریه راهبرد.

۲۱. فصلنامه تاریخ فرهنگ معاصر، شماره ۶، ص ۲۷۸، به نقل از مصر الفتاه، ۶ سپتامبر ۱۹۵۱م.

۲۲. علی فتاحی، ۱۳۹۱، تحلیل و بررسی پیش‌نویس قانون اساسی مصر، پژوهشکده مجازی حقوق، شماره مسلسل ۹۱۰۹۲۷۰۱۰.

23. http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/02/24/reflections_on_the_revolutions_in_tunisia_and_egypt.

24. <http://inn.ir>.

امام خمینی (ره):

و از شورای محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و
چه در نسل های آینده که با کمال دقت و قدرت و طایف اسلامی و ملی خود
را ایضا و تحت تاثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و
قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه ای جلوگیری نمایند.

(صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۲۲)

مرکز تحقیقات شورای نگهبان

آدرس: تهران، خیابان شهید سپهبد
قرنی، کوچه خسرو، پلاک ۱۲
صندوق پستی: ۱۴۶۳ - ۱۳۱۴۵
تلفکس: ۰۲۱ - ۸۸۳۲۵۰۴۵
info@shora-rc.ir
www.shora-rc.ir